

NEUMANN TIBOR

A Szapolyaiak erdélyi ága – a Mikeszászi Horvát család*

A Küüllő és Fehér megyékben a XIV. század második felétől egészen XVII. századi kihalásukig tekintélyes birtokokkal rendelkező Horvát család eredetileg azért keltette fel a figyelmet, mert a család vagyonának megalapozója, Pál, midőn az 1470-es években először tűnik fel az erdélyi forrásokban, a Szapolyai Horvát nevet viselte, ami alapján joggal gondolhatnánk, hogy rokonságban állt a későbbi királyi családdal.¹ A Szapolyaiak királyi ágának származását mindmáig sűrű homály fedi: nem tudjuk, ki volt a két nádor, Szapolyai Imre (1486–1487) és István (1492–1499) apja, illetve I. János király (1526–1540) nagyapja, a Pozsega megyei Tiszovcon kastélyt építő Szapolyai László, és azt sem, elődei miféle tisztségére tekintettel nevezték Vajdafinak.² E sorok írója emiatt határozta el, hogy úgy tesz kísérletet e homály eloszlatására, hogy belekapaszkodik minden, a Szapolyaiak származására utaló, még ha csak oly bizonytalan fogódzóba.³ Kétségtelenül ezek sorába tartozik a Pozsega megyéből az ország különböző vidékeire elszármazó Szapolyai családok felkutatása is. A Mikeszászi Horvátok történetének vizsgálata ráadásul azért is érdekesnek ígérkezett, mivel a szakirodalom szerint a mohácsi csata évében bárói tisztséget elnyerő Vingárti, továbbá az Erdélyben ugyancsak jelentős szerzeményekkel büszkélkedő Ádámosi Horvátok egyaránt e családból ágaztak ki.⁴ Dolgozatomban előbb e genealógiai

* A tanulmány elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO 00325/11/2. sz.) támogatta.

¹ Pál Szapolyai Horvátként ismereteim szerint négyszer fordul elő. 1473–1474: Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény. (továbbiakban: DF) 292647.; 1474: MOL, Diplomatikai Levéltár. (továbbiakban: DL) 29838. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–VII. Hrsg. von F. ZIMMERMANN–C. WERNER–G. GÜNDISCH. Köln, 1892–1991. (továbbiakban: Urkb.) VII. 29–30.; 1478: DL 26429. Uo. VII. 168–169.; 1482: DL 14127.

² A kérdés legutóbbi összefoglalását I. KUBINYI ANDRÁS: A Szapolyaik és familiárisaik (szervitoraik). In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. (Studia Miskolcinsensia 5.) Szerk. BESSENYEI JÓZSEF–HORVÁTH ZITA–TÓTH PÉTER. Miskolc, 2004. (továbbiakban: KUBINYI 2004.) 227–265., különösen: 228–234.

³ Vö. NEUMANN TIBOR: Péter püspök és rokonsága. (Az első Szapolyaiak) In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. CXXVII. Szerk. MAKK FERENC–PITI FERENC. Szeged, 2007. (továbbiakban: NEUMANN 2007.) 59–69.

⁴ CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. Budapest, 1890–1913. (továbbiakban: CSÁNKI) V. 936. (A Mikeszászi és Adámosi Horvátok azonosítása); A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). I–II. Szerk. JAKÓ ZSIGMOND. Budapest, 1990. (továbbiakban: Kolozsm.) II. 923. (a három család azonosítása); ENGEL PÁL: Középkori magyar genealógia. In: Uő.: Középkori magyar adattár. CD-ROM. Budapest, 2001. (továbbiakban: Genealógia) „Horvát (mikeszászi, szebeni, adámosi, vingárti)” című tábla.

megállapítások kritikáját végzem el, majd röviden ismertetem a Mikeszászai Horvátok középkori történetét.

A Vingárti Horvát család

A családalapító Mikeszászai Horvát Pál fiát, Jánost Vingárti Horvát Járossal egy személynek tekintő elképzelés (mely kizárólag a család- és a keresztnév azonosságán alapul) bizonyosan téves, hiszen egy 1513. évi oklevélben mindketten szerepelnek a felsorolt királyi emberek között.⁵ Ha ezt azonban véletlen tévedésnek gondolnánk, még egy bizonyítékot is említhetünk. Horvát Pálnak két János nevű fia is volt: az első 1477–1480 között, gyermekként hunyt el,⁶ a második azonban valamikor 1480–1485 között született és még 1519-ben is életben volt.⁷ Ezzel szemben Vingárti Horvát János 1517-ben már nem volt az élők sorában,⁸ ami eleve kizárja a két személy azonosságát. De ugyanerre az eredményre jutunk, ha az utóbbinak a vingárti kastély és uradalom megszerzése előtt használt nemesi előnevét vizsgáljuk meg. Az ugyanis nem a mikeszászai, hanem a *razwai/razwyai/razwayai* volt.⁹ Ilyen nevű erdélyi, illetve magyarországi település nem ismert – a névalak „rácvajai” feloldása¹⁰ sem igazolható. Minthogy János 1503-ben, amikor Mátyás király (1458–1490) rokonsága, a Vingárti Gerébek kihaltak, az ő szolgálatukban állt mint vingárti várnagy,¹¹ egyelőre jogosnak tűnik az a feltételezés, hogy Horvát János a Délvidéken kiterjedt uradalmakkal rendelkező Geréb testvérek kíséretében érkezett Erdélybe. A családi vagyont megalapozó, 1509-ben a lippai és solymosi várnagyságot viselő János¹² fia, Gáspár az 1520-as években a királyi udvarba került palotásként, ahol II. Lajos (1516–1526) 1526-ban asztalnokmesterré, majd I. Ferdinánd (1526–1564) egy évvel később kamarásmesterré (főkamarássá) nevezte ki.¹³ A család valóban horvátországi, és nem szlavóniai vagy Pozsega megyei eredetére utalhat Gáspár 1524-ben megnevezett közeli rokonának (*frater*), *Thohowyczai* Ambrovith

⁵ 1513: DL 30537.

⁶ Vö. 1477: DF 245021. Urkb. VII. 136–137. Kolozsm. I. 2222. Urkb. VII. 137.; 1480: DL 27716.

⁷ Vö. 1480: DL 27716.; 1485: Kolozsm. II. 2532.; 1519: DL 29971.

⁸ 1517: DL 26535. 1516-ban még élt: DL 29385.

⁹ Pl. 1503/1519: DF 253773.; 1505: DL 26487.; 1508: DL 32569., DL 37839.; 1509: DL 26508.; 1512: DL 106083. 111–115., 126., stb.

¹⁰ A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II. Szerk. BARABÁS SAMU. Budapest, 1895. (továbbiakban: Teleki) II. 313.

¹¹ 1503: DF 277676. (Az oklevél ismeretét W. Kovács Andrásnak köszönöm.); 1519: DF 253773.; 1520: DF 277757.

¹² 1509: Teleki II. 313.

¹³ FÖGEL JÓZSEF: II. Lajos udvartartása 1516–1526. Budapest, 1917. 55.; FALLENBÜCHL ZOLTÁN: Magyarország főméltóságai. Budapest, 1988. 83.

Gáspárnak a neve, akinek ekkoriban igyekezett megszerezni a szatmári főesperességet.¹⁴

Az Ádámosi Horvát család

Hasonló névbeli egyezés vezetett Mikeszászai Horvát Pál legidősebb fiának, Gáspárnak Ádámosi Horvát Gáspárral való azonosításához.¹⁵ Utóbbiról először (egyelőre előnév nélkül) 1492-ben hallunk, amikor a Vingárti Geréb testvérek familiárisaként tűnik fel.¹⁶ Mikor 1495-ben uraitól Közép-Szolnok megyei birtokadományban részesült, azt olvashatjuk, hogy a horvátországi Vegliából (ma Krk) származott.¹⁷ A Gerébek kihalásáig szolgálatukban maradt: 1498-ban Geréb László erdélyi püspököt szolgálva a püspökség provizora,¹⁸ három évvel később pedig az akkor már a kalocsai érsekséget viselő László fogarasi várnagya.¹⁹ Ez alapján joggal merül fel, hogy Erdélybe költözését ő is a Geréb családnak köszönhette. Előnevét az első, Ürögdi Patócsi Margittal kötött házasságával szerzett ádámosi (Küküllő megye) birtokrészéről vehette.²⁰ Az első birtokszerzeményt számtalan további követte. Növekvő gazdagságát jól példázza második házassága is: a századfordulón az előkelő Szamosfalvi Mikolák közül választott magának feleséget, és később leányát is e család egyik sarjához adta nőül.²¹ Egy alkalommal „Horvátispánnak” nevezték, ami valamely (számunkra egyelőre ismeretlen) alispáni, de Erdélyről lévén szó, inkább ispáni tisztségére utalhat.²²

Gáspár, úgy tűnik, megélte a mohácsi csata évét.²³ Ez azonban korántsem mondható el Horvát Pál hasonló nevű fiáról, akiről utoljára 1501-ben

¹⁴ 1524: DL 82636.; 1525: DL 32604. Egy Ambrovith Gáspár nevű nemes (nem kizárt, hogy Vingárti Horvát Gáspár szatmári főesperesnek jelölt rokona) később valóban beházasodott a Mikeszászai Horvátok közé, I. MOL P 565. (Radák cs.) 1. csomó, Időrendi sorozat 1549. Később, mikor e Gáspár özvegyét említik, egyszerűen Horvát Gáspárnak nevezik: uo. Időrendi sorozat 1577.

¹⁵ Lásd a 4. jegyzetet.

¹⁶ 1492: DL 30053.

¹⁷ 1495: DL 27981.

¹⁸ 1498: DL 27090.

¹⁹ 1501: DL 21049.; 1502: DL 21118. Várnagysága korábbra nyúlik vissza: 1504-ben egy öt évvel korábbi hatalmaskodás kapcsán nevezik meg két fogarasi alvárnagyát, róla pedig mint egykori fogarasi várnagyról tesznek említést. DL 32558.

²⁰ CSÁNKI V. 951. Ismereteim szerint először 1495-ben viseli az ádámosi előnevet: DL 30937., DF 275379. 1497-ben említik feleségét, Patócsi Albert leányát, Margitot: DL 29888.

²¹ 1505: Kolozsm. II. 3347.; 1519: Uo. 3721.; 1521: Uo. 3826–3827.; 1522: Uo. 3841–3842.; 1524: Uo. 4025., stb.

²² 1518: Kolozsm. II. 3661–3662. Vö. CSÁNKI V. 500.

²³ Az általam ismert utolsó adat rá vonatkozóan 1525-ből való: W. KOVÁCS ANDRÁS–VALENTIN ANTAL: A Wass család cegei levéltára. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.) Kolozsvár, 2006. 646. sz. Az 1540-ben szereplő Ádámosi Horvát János bizonyára Gáspár fia volt: uo. 665. sz.

hallunk: halála ez után következett be, bizonyosan 1511 előtt, amikortól nevét már nem sorolják fel a néhai Pál életben lévő fiai között.²⁴ A két Gáspár és a két János közötti különbségre az is egyértelmű bizonyítékul szolgál, hogy sem az Ádámosi, sem a Vingárti Horvát család tagjai nem tűnnek fel a Mikeszázaiak birtokügyeiben, és a három család kezén lévő birtokok még csak részben sem fedték egymást.

Szapolyai Horvát Pál élete

Pál az 1470-es évek elején tűnik fel az erdélyi forrásokban, Monoszlói Csupor Miklós erdélyi vajda (1467–1472)²⁵ familiárisaként. Korábbi karrierje egyelőre ismeretlen, annak ellenére, hogy a korszakból több Horvát Pált is ismerünk. E névre hallgatott 1458–1459-ben a diósgyőri, 1461-ben a visegrádi, 1465-ben pedig a trencsényi várnagy, illetve várkapitány.²⁶ Mivel mind a három esetben királyi várak tisztségviselőiről van szó, egyáltalán nem kizárt, hogy a három személy mögött valójában ugyanazt a nemest feltételezhetjük. Az azonban, hogy Szapolyai Horvát Pál azonosítható-e vele, egyelőre bizonytalan.

Az előneve alapján Pozsega megyéből származó nemes 1473-ban Csupor Miklós Torda megyei geryeszegi kastélyának volt a várnagya.²⁷ Az uradalmat Csupor az 1467-es erdélyi lázadás után kapta adományba Mátyás királytól.²⁸ Minthogy a Szlavóniából származó vajda korábban nem rendelkezett erdélyi birtokokkal, valószínű, hogy Pál is 1467-ben, vagy az azt követő esztendőkből érkezett Erdélybe. Bizonyára nem csak a geryeszegi uradalmat, hanem ura más erdélyi birtokait is ő igazgatta.²⁹

²⁴ 1501: DL 30955.; 1511: DL 59993.

²⁵ 1473 januárjában Csuport már egykori vajdának írják: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. I–II. Szerk. VARJÚ ELEMÉR–IVÁNYI BÉLA. Budapest, 1908–1928. (továbbiakban: Bánffy) II. 152. Ennek ellenére Csupor saját oklevelében még 1473 júliusában is erdélyi vajdának és székelyispánnak nevezi magát: DF 233211. Úgy tűnik ez alapján, hogy haláláig viselte a címet, de a tisztséget már nem töltötte be. Vö. 1473. tavaszi oklevelének *intitulatio*jával: DF 292647.

²⁶ Az adatokra I. HORVÁTH RICHÁRD: Váradattár. Kézirat, passim. (Köszönöm a szerzőnek, hogy használhattam adattárát). Illetve: 1459: DF 213818. IVÁNYI BÉLA: Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526. Budapest, 1910. 1121. sz.

²⁷ 1473. okt. 4. Geryeszeg: DF 247354. Urkb. VI. 560.

²⁸ Teleki II. 93–94., 132–135. Csupor 1467. évi erdélyi szerepére és birtokszerzéseire I. NÓGRÁDY ÁRPÁD: A lázadás ára. Erdélyi Múzeum 67 (2005/3–4.) (továbbiakban: NÓGRÁDY 2005.) 135.; Uő.: Mennyit ér a kegyelemlevél? In: Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia* III.) Szerk. NEUMANN TIBOR–RÁCZ GYÖRGY. Budapest–Piliscsaba, 2009. 238–239.

²⁹ Fentebb idézett, 1473. okt. 4-i levelében utasítást ad egy Besztercén élő személynek, aki eladta „Csupor úr” szénáját és más dolgait: DF 247354. Urkb. VI. 560. Az adat nyilván Csupor besztercei, Mátyástól adományul kapott házára vonatkozik, erre I. TELEKI JÓZSEF: Hunyadiak kora Magyarországon. XI. Pest, 1855. 533–534.

Pál első erdélyi szerzeményeihez éppen ura jóvoltából jutott hozzá: Csupor 1473 húsvéthétfőjén Budán adománylevelet bocsátott ki familiárisa részére a Küküllő megyei szép- és oláhmezei részbirtokairól.³⁰ A báró 1474 eleji, Sziléziában bekövetkezett halála után a geryeszegi uradalom visszaszállt a királyra, aki átadta unokatestvérének, Szilágyi Jusztinának.³¹ Pál talán az átadás-átvétellel összefüggésben járt ismét Budán 1474 októberében, amikor az uralkodó megerősítette Csupor magánadományát.³²

Talán meglepőnek tűnik, hogy Horvát Pál ezt követően nem értékesítette a két birtokrészt, és úgy döntött, hogy a szülőföldjére való hazatérés helyett Erdélyben marad. Ennek oka az ekkorra már megkötött, igen előnyös házasságában rejlik: egy dúsgazdag szebeni kereskedő, Martin Remser özvegyét, Brigittát vette nőül. Pál Szebenbe költözött, ahol átvette Remser ingatlanjait, és bizonyára vállalkozásait is.³³ E házassággal egyszersmind részesült hitvesének – Enyedi vagy Szentjánoshegyi Szász János egykori ítélőmester, szebeni és szászsebesi királybíró³⁴ leányának – Fehér megyei birtokaiból (Szentjánoshegye és Újfalu).³⁵ Lakhelyét a szebeni főtéren álló házában rendezte be.³⁶ A forrásokban ezt

³⁰ 1473. ápr. 19. Buda: DF 292647. Csupor halála után, 1474. jan. 28-án Pál iktatóparancsot szerzett Kolozsváron az erdélyi vajdától, majd febr. 21-én az iktatásról oklevelet az erdélyi káptalantól: I. uo.

³¹ 1478: Teleki II. 132–135., 137–138. Jusztina Szilágyi Osvát leánya volt (1514: Teleki II. 323.), vö. Genealógia „Szilágyi (horogszegi)” tábla.

³² 1474. okt. 19. Buda: DF 292647. Az erre következő iktatás: DL 29838. Későbbi itteni birtoklására I. 1476: DL 27700. Urkb. VII. 83.; 1477: DL 27704. Urkb. VII. 131. Lásd továbbá a 42. jegyzetet.

³³ Erre utalhat talán az az 1477. nov.–1482. márc./ápr. közöttre keltezhető oklevél, amely családnév nélkül „Pál felesége” irányában fennálló, kereskedelemmel kapcsolatos adósságokat említ: Urkb. VII. 157. Remserről az 1458 és 1466 közötti időkből rendelkezünk adatokkal, 1462–63-ban és 1466-ban szebeni esküdt: Urkb. VI. 20., 114–115., 123., 140., 235. 1472-ben már néhai: uo. VI. 526.

³⁴ Enyedi vagy Szentjánoshegyi Szász János mester ifjúkorában Bécsbe járt egyetemre, 1433-ban elkísérte Zsigmondot a császárkoronázásra, legkésőbb ekkortól kancelláriai jegyző, 1439-ben *protonotarius*. Zsigmond nemesítette meg és adományozott neki Fehér megyei birtokokat. BÓNIS GYÖRGY: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971. (továbbiakban: BÓNIS 1971.) 150. (A szerző szerint ő a kancelláriai tisztviselők új típusának, a magyarországi polgárnak az első képviselője.) Egy 1439. évi oklevél szerint szászsebesi királybíró (Urkb. V. 44.), 1446–47-ben szebeni királybíró (uo. 175., 185.), viszont 1447-ben mint Szebenben lakó szászsebesi királybíró tűnik fel (uo. 209.). 1457-ig bizonyosan szászsebesi királybíró marad (uo. 279., 283., 285., 349–350., 363.), közben 1453-ban és 1457-ben Szebeni Szász János néven a magyar kancellária *protonotarius*a (uo. 401–402., 561.).

³⁵ Pált 1486-ban Újfalu (Neudorf) birtokosaként említik: Urkb. VII. 442–443. Vö. 1499: DL 29341. A birtok Brigitta, valamint testvére, Szász Ferenc leszármazottai között öröklődött, I. 1545: Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599. (Erdélyi történelmi adatok VIII. 1.) Mutatókkal és jegyzetekkel reszesztákban közzéteszi BOGDÁNDI ZSOLT–GÁLFI EMŐKE. Kolozsvár, 2006. (továbbiakban: Erdélyi kápt.) 177. sz.; 1578: uo. 248. sz.; 1592: uo. 889. sz. Vö. 1530, 1539: MOL P 565. (Radák cs.) I. csomó, Időrendi sorozat 1530., 1539.

követően rendszerint Szebeni előnévvel jelenik meg.³⁷ Az 1473–1478 között keletkezett, első részletes szebeni adóösszeírás szerint ő volt a kormányzatban kulcsfontosságú város leggazdagabb polgára a rá kirótt három márka ezüst vagyónadóval.³⁸ Aligha kétséges, hogy egy ilyen, mondhatni a „jöttment” nemes és a szebeni gazdag polgárözvegy közötti házasságkötésre csak Csupor vajda közbenjárására, de sokkal inkább nyomására kerülhetett sor: nem tartom kizártnak azt, jóllehet bizonyítani sem lehet, hogy Pál szebeni feltűnése összefüggésben áll az 1467. évi erdélyi lázadás leverése utáni megtorlással, amely, mint közismert, nem került el Szebent: a városban végrehajtott kivégzések³⁹ alatt akár Remser is életét veszíthette, vagyont pedig Csupor lefoglalhatta, majd fizetés gyanánt familiárisa, Pál kezére adhatta. Mindenesetre a szebeni polgárjog ellenére Horvát nem vetette le jellegzetesen nemesi szemléletmódját: valószínűleg már Csupor halála után, talán szintén a gernyeszegei elszámolás idején a királytól kieszközölt egy kiváltságlevelet, amely adómentessé tette valamennyi szebeni ingatlanját (több házat, egy fürdőt és egy majorságot). A szebeniek ezt azonban igen sérelmesnek tartották, és 1475 elején egészen Morvaországig utaztak, hogy elpanaszolják az uralkodónak: Pál nem hajlandó osztozni a polgárság közterheiben.⁴⁰ Igazuk volt: az adóösszeírásokban felsorolt ingatlanjai mellett sohasem szerepel a „fizetett” (*solvit*) kitétel.⁴¹

A vagyonosság jelei abban is megmutatkoztak, hogy a helyi nemesi társadalomban tőkeerős hitelezőként léphetett fel, és így jelentős birtokvagyonra tett szert. Az 1470-es, 1480-as években kisebb zálogos és vásárolt jószágokat szerzett Fehér, Küküllő és Doboka megyék területén.⁴² Első igazán jelentős

³⁶ 1485. febr. 27. „*in domo habitationis meae in circulo maiori dictae civitatis Cibiniensis habita*”. Urkb. VII. 385–386. Az oklevél csak XVIII. századi másolatban található meg: DF 245062.

³⁷ Először 1476-ban: DL 27700. Urkb. VII. 83.

³⁸ GUSTAV GÜNDISCH: Die Oberschicht Hermannstadts im Mittelalter. Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde 4 (1981) 17. – A szerző abban azonban téved, hogy Horvát Pált „Horwath alias Remser” néven említi, illetve, hogy vagyont apjától örökölte. Mindez majd a következő évszázad elején Pál mostohafiára lesz igaz, l. alább. A forrást l. Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Archiven. I. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation. Hermannstadt, 1880. (továbbiakban: Quellen) 28–37.

³⁹ Lásd NÓGRÁDY 2005. 132–133. (A város főterén a szebeni királybíró mellett lefejezték a Bonfininél név nélkül említett szebeni bírót is. Köszönöm a szerzőnek, hogy felhívta a figyelmemet erre a szempontra.)

⁴⁰ 1475. márc. 30. Brno: Urkb. VII. 37–38.

⁴¹ Vö. 1478–1480: Quellen 50., 72., 75.; 1481–1485: uo. 102., 106., 108–109.; 1485–1486: uo. 116.; 1494: uo. 155. Örököse sem fizetett adót: 1500: uo. 259.; 1508: uo. 553.; 1500. k.: uo. 588.

⁴² Fehér megye: 1) Péterfalva birtok és a ravaszi rész. 1477-ben Veresmarti Jánostól vette zálogba 150 Ft-ért: DF 245021. Urkb. VII. 136–137. A birtoklás nem volt zavartalan: 1478: Urkb. VII. 186–187. Végül 1485-ben 190 Ft-ért megváltották tőle e jogokat. A 40 Ft többletet az ekkor szintén átadott répási rész jelenthette. Urkb. VII. 385–386. Vö. még 1485: Kolozsm. II. 2550. 2) Hortobágyfalva teljes birtok. 1478-ban vásárlás címén kívánt bekerülni

befektetése azonban családja későbbi névadó településéhez, Mikeszászához köthető. A Küküllő megyei település és négy faluból álló uradalma a Gúti Ország család egyik (a Kolozsvári családba beházasodott) ágáé volt.⁴³ Ennek utolsó tagja, Sebestyén 1477-ben 27 mikeszászai pusztá jobbágytelket és egyéb haszonvételeket bocsátott zálogba Pálnak és családjának 400, illetve a tartozékok közül Lodormány és Tótfalu egész birtokokat 300 aranyforintért.⁴⁴ Három évvel később, egy újabb zálogosítás során Mikeszászán 36 népes és pusztá jobbágytelket, továbbá a teljes Tótfalu, Lodormány, Bükkös és Keszler birtokokat kötötte le Pálnak, immáron 4000 aranyforintos értékben – kérdés persze, hogy Pál valóban kifizetett-e ekkora összeget, vagy az inkább csak papíron létezett.⁴⁵ Végül 1485-ben Sebestyén tíz népes mikeszászai jobbágytelket örökbe is Pálnak adományozott.⁴⁶ Ez utóbbi bevallásban két érdekesség is felkelti a figyelmünket: egyfelől a telkek meghatározásánál említik Pál Mikeszászán felépült kastélyát (*castelli prefati Pauli Horwath in facie dicte possessionis Mykezaz erecti seu constructi*), ami jól mutatja azt az érdekességet, hogy hamar, talán már az első zálogosítások idején eldönthette: Mikeszásza lesz a rezidenciája.⁴⁷ Másfelől Sebestyén azt is megjegyezte, hogy az adományozásra részben a nagybátyjának, Ország Mihály nádornak (†1484) Pál által tett szolgálatok miatt került sor, ami vélhetően Pál karrierjének korai, egyelőre ismeretlen szakaszára világít rá.⁴⁸

a Vízaknai család birtokába: DL 26429. Urkb. VII. 168–169. Halála után családja kétszer is megpróbálkozott az iktatással: 1497: DL 30942.; 1501: DL 30955. Küküllő megye: 1) 1477-ben a Csányiaktól hosszúaszói és hosszúpataki részeket vett zálogba 100 Ft-ért: Kolozsm. I. 2226. Urkb. VII. 93. 2) Szászszépmező és Oláhszépmező (ahol, mint láttuk, Csupor Miklós adományából már voltak birtokrészei). 1492-ben Illyei Dienessi Dénes 12 Ft-ért eladta az előbbi birtokban lévő részét Pálnak, Remser Pálnak és Szászsebesi Szász Ferencnek: Kolozsm. II. 2802. Utóbbi két személy Pál mostohafia (l. alább) és sógora. 1496-ban pedig a Vajdaszentiváni Székely család adja el a két birtokban lévő részeit Pálnak 28 Ft-ért: Kolozsm. II. 2983. Doboka megye: Sárvár fele. 1485-ben veszi zálogba 50 (helyesen talán 40) Ft-ért a Sárvári családtól (Kolozsm. II. 2532.), amely jószágot tulajdonosa 1488-ban a korábbi 40 után már 51 Ft-tal terhelte meg: Kolozsm. II. 2667. Még ugyanebben az évben Pál a fél falut továbbzálogosítja 51 Ft-ért: Kolozsm. II. 2672. Vö. CSANKI V. passim.

⁴³ Genealógia „Gútkeled nem 6. Farkas ága 2. tábla: Ország (gúti)” tábla.

⁴⁴ 1477. ápr. 11.: Kolozsm. I. 2221–2223. Az iktatás: DL 27707. Urkb. VII. 167.

⁴⁵ 1480. aug. 10.: DL 27715–27716. Urkb. VII. 246–247. Kolozsm. I. 2305. Az iktatás: DL 27717–27718. Urkb. VII. 247.

⁴⁶ 1485. júl. 5.: DL 67247. Urkb. VII. 393. Az iktatás, amely nem magánadományra, hanem vásárlásra hivatkozik: 1486. nov. 20. DL 29861. Urkb. VII. 464.

⁴⁷ Már egy 1482. évi oklevélben Mikeszászai Horvát Pálként jelenik meg (Kolozsm. I. 2357.), de az előnév csak 1486 után válik rendszeressé, kiszorítva a szebeni jelzőt. Ugyanerre utal az is, hogy 1482-ben Ország Sebestyén eltiltotta Horvátot, hogy a tőle zálogba vett birtokokon halastavakat létesítsen: Kolozsm. I. 2415.

⁴⁸ Nem kizárt, hogy a fent idézett diósgyőri, visegrádi és trencsényi vámagyságra vagy ezek közül egyre kell gondolnunk, de egyelőre nem tudjuk bizonyítani, hogy a három királyi vár közül bármelyik a megadott időpontokban Ország Mihály nádor kezén volt.

A szebeni polgár és mikeszászaik kastélybirtokos ugyanis ekkor már legalább hat éve a Belső-Szolnok megyei Bálványos vár élén állt várnagyként (tisztségviselésének említései 1479–1487 között ismertek), ott ugyanakkor nem Ország Mihály nádort, hanem Mátyás király diplomatáját, majd kancellárját, Filipec János váradi püspököt (1476–1490) szolgálta.⁴⁹ A tisztség az állandó igazgatási teendők mellett, (amelyben Pált két alvárnagy is segítette),⁵⁰ természetesen katonai feladatokat is rótt viselőjére. Pál és várnagytársa 1479-ben részt vett a kenyérmezei csatában, ahol állítólag mindketten meg is sérültek.⁵¹ 1486 őszén pedig, mikor az uralkodóval megerősítette Ország Sebestyén és a Losonci Dezsőfiak alább ismertetendő bevallásait, az alsó-ausztriai Eggenburgban hadakozott Mátyás király seregében.⁵²

Pál másik jelentős birtokszerzésére az 1480-as években, bálványosi várnagysága idején tett kísérletet. Itt ismerkedett össze az 1467. évi erdélyi lázadásban való részvétele miatt elszegényedett egykori bárói család, a Losonci Dezsőfiak egyik tagjával, Mihállyal,⁵³ akitől 1485-ben zálogba vette 200 aranyforintért a Belső-Szolnok megyei Szentmargitán lévő részét.⁵⁴ Alig három hónappal később ugyanez a Dezsőfi, hangsúlyozva, hogy szükségében Páltól mennyi baráti segítséget kapott, az időnként mezővárosként emlegetett birtok harmadát örökbe is neki adományozta.⁵⁵ Pál mindent megtett a teljes település megszerzésért: 1487-ben úgy tűnt, sikerrel is jár, amikor vásárlás címén bevezetését kérte a teljes Szentmargitába. Nádasdi Ongor János erdélyi vajda özvegye és fiai (akik királyi adomány címén jelentették be igényüket) azonban ellentmondással éltek,⁵⁶ amivel igen hosszú per vette kezdetét. Pál a következő évben Bécsbe utazott, ahol megerősítette az adásvételt az uralko-

⁴⁹ Várnagyi említései: 1479. nov. 25., dec. 7.: DL 62912. (várnagytársa ekkor Vánca János) Urkb. VII. 221.; 1480. szept. 13.: DL 27716.; 1485. máj. 18.: DL 62923. (két alvárnagyát említik); 1487. szept. 10.: DL 67249. Arra, hogy a bálványosi vár ura a váradi püspök volt, l. HEGYI GÉZA: Bálványosvár és a nagypolitika (1456–1463). A Várdai és a losonci Dezsőfi család küzdelme a bálványosi uradalomért. Erdélyi Múzeum 67 (2005/3–4) 128–129. HORVÁTH RICHÁRD: Ismeretlen források Gyügye község és Bálványos vár középkori történetéhez. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 42 (2007/3) 295–303. Illetve pl. 1485: DL 62921. (Köszönöm Hegyi Géának, hogy adatait megosztotta velem.)

⁵⁰ 1485: DL 62923.

⁵¹ Legalábbis erre hivatkozva kértek perújrafelvételt: DL 62912.

⁵² Az oklevél szerint Pál az eggenburgi ostromtáborban személyesen jelent meg a király előtt: DL 67247. Urkb. VII. 462. Az iktatás: DF 244495.

⁵³ A család elszegényedésére l. NÓGRÁDY 2005. 133.

⁵⁴ 1485. jún. 22.: Kolozsm. II. 2530. A településre vonatkozó adatokat l. KÁDÁR JÓZSEF: Solnok-Doboka vármegye monographiája. VI. A vármegye községeinek részletes története (Sajgó-Tótfalu). Dés, 1901. 366–367.

⁵⁵ 1485. szept. 12.: DL 67247.

⁵⁶ 1487: DL 27952–27953. Szentmargita történetét most nem kívánom részletesen ismertetni. Igen érdekes, hogy a Dezsőfiak számos személynek zálogosították és örökítették el a birtokot. A Nádasdi Ongoroknak pl. 1473-ban és 1477-ben: Kolozsm. I. 2098–2099., 2251.

dóval. Az oklevélből kiderül, hogy a vételár 1500 aranyforint volt. Az iktatás ezúttal sikeresnek bizonyult.⁵⁷ A család mégsem tudta a birtokon hosszú távon megvetni a lábát. Az Ongorok 1488-ban hasonló bevallást csikartak ki Dezsőfi Mihálytól: papíron 2000 forintot fizettek a településért.⁵⁸ A helyzetet később az is súlyosbította, hogy Mihály családja érvényteleníteni igyekezett a családfő intézkedéseit.⁵⁹ A perlekedés a birtokért még évtizedig zajlott, de már a Horvátok nélkül: egy 1499. évi oklevélből arról értesülünk, hogy Horvát Pál halálával a Nádasdi Ongorok elleni per „valamilyen módon” (*quodam modo*) Nagy István moldvai vajdára és fiaira (azaz Csicsó vár uraira, amelynek uradalmához a birtok eredendően tartozott) szállt,⁶⁰ amit jobb híján úgy lehet értelmezni, hogy Pál vagy családja a birtokot eladta a vajdának.⁶¹

Nem tudjuk, Pál meddig töltötte be a bálványosi várnagyságot. Az utolsó, róla szóló „közéleti” hír 1494-ből származik, amikor királyi megbízásra egy kúriai jegyzővel együtt az erdélyi vajdák, illetve a szászok és az erdélyi nemesek közötti nézeteltérések elsimitásán fáradozott.⁶² 1496–1497 fordulóján hunyt el.⁶³ Bár a mikeszászai kastélyról többet nem hallunk, azaz a gazdag polgár-nemes itteni rezidenciája valójában egy erődített udvarház lehetett, mégis jelentős vagyont gyűjtött össze, miáltal az erdélyi nemesség köztiszteletben álló tagjává vált.⁶⁴ Birtokjogai azonban igen ingatag lábakon álltak. Szentmargita mellett a mikeszászai uradalom birtoklása is évtizedes pereskedéseket szült. Az uradalom felét ugyanis az Ország Sebestyénnel kötött szerződés alapján a kor híres katonája, Haraszi Ferenc is magának követelte,⁶⁵ Báncai András deák, budai udvarbíró pedig 1492-ben Sebestyén

⁵⁷ 1488. ápr. 2. Bécs: DL 30052. Bánffy II. 266–268. (Újkori másolatról, márc. 2-i keltezéssel.)

⁵⁸ 1488. márc. 17.: DL 27958.

⁵⁹ 1491. júl. 19.: Kolozsm. II. 2744. Vö. 1494: DL 29013.

⁶⁰ 1501: DL 28000.

⁶¹ 1497-ben és 1501-ben Szentmargita bizonyosan a moldvai vajda kezén volt, l. Kolozsm. II. 3004. és DF 275351. Szentmargita ügyére l. még: 1519: DL 28028–28029., DL 28031., stb.

⁶² A királyi számadáskönyvben a következő kiadási tétel szerepel: „*Nobili Paulo Horwath et magistro Iohanni Kamarchay pro expensis in revisione dampnorum per dominos wayvodas nobilibus et Saxonibus Transsilvaniensibus illatorum de contributione Transsilvanensi dati sunt 25.*” JOHANN CHRISTIAN VON ENGEL: *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer*. I. Halle, 1797. 47. Kamarcai mint kúriai jegyző: BÓNIS 1971. 299.

⁶³ 1496. febr. 9-én még élt (Kolozsm. II. 2983.), 1497. ápr. 2-án már néhai (DL 30942.).

⁶⁴ 1482-ben a Sülyeiek vallják ügyvédnek: Kolozsm. I. 2357. 1493-ban királyi embernek jelölik: DL 30484.

⁶⁵ 1486: DL 59738. (Sebestyén Arad megyei csályyai és Küküllő megyei mikeszászai uradalmi mellett Bihar és Bereg megyei részbirtokait 8000 Ft-ért bocsátotta zálogba Haraszti-nak, aki mindezek felét élete tartamára visszaadta Sebestyénnek.); 1487: DL 37196. (Haraszi megadott feltételekkel részelteti a birtokokból Ország Lőrincet.); 1487: DL 67249. (Horvát eltította Ország Sebestyént attól, hogy mikeszászai részét és a hozzá tartozó négy egész birtokot, amelyek családját illetik meg, másnak adja el, illetve a vásárlásra is bejelentette igényét mint közvetlen szomszéd.)

magszakadására tekintettel a maga és Haraszi családja részére királyi adományt szerzett rá.⁶⁶ Talán összefüggésben áll Pállal az az 1493. évi birtokügylet, amely során Báncsai eladta a mikeszászai uradalomban lévő részeit Filipec utódjának és unokaöccsének, Farkas Bálint váradi püspöknek.⁶⁷ Mivel a püspök, aki iktatással birtokba is került, soha többet nem szerepel helyi birtokosként, talán nem túlzás feltételezni azt, hogy rögtön átadta szerzeményét Pálnak – noha utóbbiról nem tudjuk, hogy még mindig a váradi püspökség szolgálatában állt-e. Ugyancsak kellemetlenséget okozott a Horvát családnak, hogy Ország Sebestyén özvegye, Vízaknai Magdolna végrendeletében férje birtokait, illetve ezekben lévő jogait az erdélyi káptalanra hagyta, amely szintén igyekezett érvényesíteni jogait előbb Pállal, majd halálát követően családjával szemben.⁶⁸ Haraszi Ferenc, valamint Báncsai testvére még az 1510-es években is igyekeztek birtokba kerülni, sőt 1519-ben Ország Mihály nádor unokái is iktatólevelét állíttattak ki Sebestyén örökségének a birtokba vételéhez, a Horvátok azonban e kísérleteket mindvégig sikeresen elhárították.⁶⁹

A második generáció

Pál halála után özvegye, Brigitta lett a családfő, aki serényen örködhözhat, életben maradt fia vagyona felett. E feladatnak – valamikor 1501 után bekövetkezett – haláláig látszólag eleget is tett, hiszen ő, majd fiai sok viszontagság árán sikeresen megőrizték, sőt talán bővítették is mikeszászai uradalmukat, és igyekeztek érvényt szerezni a néhai Pál egyéb követeléseinek is.⁷⁰ Mielőtt fiai alig megismerhető életpályájára térek rá, okvetlenül tisztáznom kell egy genealógiai „rejtélyt”. Mint láttuk, a szakirodalomban Pál fiait összekeverték két másik Horvát család azonos keresztnévű tagjával, de további problémát jelentett az is, hogy némi zavar figyelhető meg az oklevelekben Pál fiainak a felsorolásakor: elsősorban az okoz gondot, hogy olykor két Pál keresztnévű fiút említenek egyszerre. A család eddig megjelent egyedüli családfájának összeállítója úgy vélte, hogy az ifjabbik Pál a máskor Ambrus néven feltűnő fiú-

⁶⁶ 1492: DL 59823. (Az iktatásnak Pál ellentmondott, kivéve ez alól Mikeszásza felét és Sebestyén itteni udvarházát.)

⁶⁷ 1493: DL 26451.

⁶⁸ 1495: DL 30937., DF 275379.; 1499: DF 275380.

⁶⁹ 1511-ben Haraszi tiltja a Horvát családot a teljes Mikeszásza birtok és tartozékai elfoglalásától, amelyek most a Horvátok kezén vannak: DL 59993. Ugyanebben az évben Haraszi és Báncsai öccse, János pap Sebestyén mikeszászai házába és a birtok felébe kívánnak bekerülni királyi adomány címén, de a Horvátok ellentmondanak: DL 27796.; 1519: DL 27807.

⁷⁰ 1497: DL 30942.; 1499: DL 29341., DF 245292.; 1501: DL 30955. Mikeszásza kapcsán fontos megjegyezni, hogy 1493-ban Pál ellentmondott az uradalom iktatásának, de kiemelte, hogy Mikeszásza fele és Ország Sebestyén itteni háza iktatására ez nem vonatkozik: DL 59823. 1511-ben viszont állítólag az egész Mikeszásza a család kezén van: DL 59993.

val azonosítható,⁷¹ de ez adataink fényében kizárható.⁷² Az ellentmondás más-ként oldandó fel: Brigittának ugyanis még az első házasságából született egy fia, Paul Remser, akit második férje, Horvát Pál bizonyára örökbefogadott, hiszen később a szebeni források Horvát *alias* Remser néven emlegetik.⁷³ Brigitta második házasságkötése után bő száz esztendővel okleveles forrás is igazolja az idősebbik Pál illetén származását.⁷⁴ Nevét az oklevelek időnként azért hagyják ki, mert Horvát Pálnak csupán mostohafia volt. A megszerzett birtokok zöméből azonban részesült, mivel Horvát a feleségének, Brigitta asszonynak a nevét – bizonyára azért, mert a birtokszerző tevékenységhez szükséges tőke részben a Remser-vállalkozásból származott – kedvezményezettként az oklevelek legtöbbszörében feltüntette.

Brigitta hét ismert fiából János gyermekként, Gáspár és Pál huszonévesen hunyt el, ami természetesen magyarázatul szolgál arra, miért nem ismerjük önálló tevékenységüket. A két legfiatalabb fiúval, a másik Jánossal és Ambrussal a családi ügyeken kívül kizárólag mint királyi emberekkel találkozunk.⁷⁵ Szapolyai Horvát Pál fiai közül a legtöbb ismeretet Mihályról szerezhetjük. Szapolyai János 1510. évi erdélyi vajdai kinevezését követően őt állította Küküllő megye élére ispánnak (tisztségviseléséről szóló adatunk 1513-ból származik).⁷⁶ 1515-ben Újegyház szék királybírájaként ő volt Szeben városnak a Lippán tartózkodó vajdához küldött követe, de jellemző módon János vajda is őt bízta meg azzal, hogy nevében intézkedjen a szebeniek által tudomására

⁷¹ Genealógia „Horvát (mikeszászai, szebeni, adámosi, vingárti)” című tábla.

⁷² Horvát Pál gyermekeit az oklevelek így sorolják fel (ahol azt külön nem jelzem, adásvételi, zálogosító vagy ezekkel kapcsolatos iktatólevélről van szó): 1477: Gáspár és János. DF 245021. Urkb. VII. 136–137. Kolozsm. I. 2222. Urkb. VII. 137.; 1480: Gáspár, Mihály, Pál. DL 27716.; 1485: Pál, Gáspár, Mihály, másik Pál, János, leányok. Kolozsm. II. 2532.; 1486: Gáspár, Mihály, Pál, János, Ambrus. DL 29861. Urkb. VII. 464.; 1487: Gáspár, Mihály, Pál, János, Ambrus. DL 67249., DL 27952.; 1488: Gáspár, Mihály, Pál, János, Ambrus. DL 30052. Bánffy II. 266–268.; 1497: Pál, Gáspár, Mihály, másik Pál, János, Ambrus. DL 30942.; 1499: Pál, Gáspár, Mihály, másik Pál. DL 29341. (Ellenük szóló panasz: János és Ambrus még nem volt perképes.); 1499: Pál, Gáspár, Mihály, másik Pál, János, Ambrus. DF 275380.; 1501: Pál, Gáspár, Mihály, másik Pál, János, Ambrus. DL 30955.; 1511: Pál, János, Mihály, Ambrus. DL 59993.; 1511: Ambrus mint ellentmondó, testvérei: Pál, Mihály és János nevében. DL 27796.

⁷³ Quellen passim. Az 1511-ben említett Pált a sorrend alapján Horvát Pál mostohafiával kell azonosítanunk, azaz az ifjabbik Pálról 1501 után nincs adat. Egy alkalommal, 1509-ben Szebenből Remserhez Mikeszászára küldtek követet: Quellen 508.

⁷⁴ 1572: MOL P 565. (Radák cs.) I. csomó, Időrendi sorozat 1572.; 1578: Erdélyi kápt. 248. sz.

⁷⁵ 1503-ban „Mikéhazi” Horvát Pállal találkozunk kijelölt királyi emberként. Ő talán az ifjabbik Pállal azonos, I. PESTY FRIGYES: A szörényi bánág és Szörény vármegye története. III. Budapest, 1878. 149–150. 1505-ben Mihály és János királyi emberek: DL 27787. 1510-ben, 1513-ban és 1516-ban János (DL 29931., DL 30537., DL 28689.), 1518-ban Ambrus (Kolozsm. II. 3678.), 1519-ben pedig János és Ambrus királyi ember (DL 29971.).

⁷⁶ 1513: DF 261103. – Felmerülhet, hogy ő volt az a Horvát Mihály is, aki 1510-ben fogarasi várnagyként tűnik fel: DF 246022. (Az adatot W. Kovács Andrásnak köszönöm.)

hozott ügyben. Az erről szóló levél Mihályt a szebeniek „testvérenek és követeinek” (*fratris et nuntii vestri*) nevezi, amelyből valószínű, hogy a mikeszászai nemes (apjához hasonlóan) Szeben város polgára volt.⁷⁷ Mihály Mohács után viselt tisztségeiről egyelőre nem tudunk, mindenesetre 1530-ban és 1539-ben kevésbé jelentős adományleveleket kapott korábbi urától, I. János királytól.⁷⁸ Mivel 1516 után olykor a Szebenhez közeli Olconáról (Alzen) írta magát, amely a Gerendieké volt, feltételezhetően e gazdag családba házasodott be.⁷⁹

Annak, hogy a második generáció tagjairól oly ritkán hallunk, alapvetően két oka lehet. Az egyik természetesen az, hogy a családi vagyon a hat, majd az 1510-es évekre a négy életben maradt fiú között több részre oszlott, amivel magától értetődően együtt járt a jövedelmek csökkenése. A másik okot talán éppen a legidősebb fiú, Paul Remser léte képezte: a Horvát Pál által egykor birtokolt szebeni ingatlanvagyon, amelyre támaszkodva a Szapolyáról származó nemes a város leggazdagabb polgára lehetett, ugyanis látszólag csak Remser örökölte meg, féltestvérei nem. A XVI. század eleji adóösszeírásokban egyedül az ő nevét találjuk meg, vagyonára támaszkodva 1506–1507-ben a város polgármesteri tisztségét is betöltötte.⁸⁰ Ahogy ő, úgy leszármazottai is felváltva használták a Remser és a Horvát nevet.⁸¹

A Mikeszászai Horvát család XVI–XVII. századi tagjai Remser Páltól, Horvát Mihálytól és Jánostól származtak. A családi birtokok egyre aprózódtak, hiszen nagyrészt vásárolt jogállású fekvőségekről lévén szó, a leányok a fiúkkal azonos módon örököltek.⁸² Ha a második generációban nem is, a harmadikban már igen sok leánygyermeket ismerünk, akiknek férjei és gyermekei már rendre feltűnnek a családi birtokokon. Számos ismert erdélyi és szász családot találunk a leszármazottak között: példaként említhetjük a Tabiási, a Morgondai, a Gerendi vagy a Bolyai családot. A családalapító dédunokáját, Horvát Klárát vette nőül Radák Imre: utódaik levéltára hagyományozta az utókorra a Mikeszászai Horvát családra vonatkozó levéltári iratanyag legjelentő-

⁷⁷ 1515. nov. 16. Lippa: DF 246079.

⁷⁸ MOL P 565. (Radák cs.) 1. csomó, Időrendi sorozat, 1530. és 1539.

⁷⁹ 1516-ban Mihály Gerendi Jakab gyermekei, Péter és Katalin nevében mond ellent egy iktatásnak, ekkor mikeszászai előnévvel: Kolozsm. II. 3618. 1518-ban azonban már Olconai Horvát Mihályként tűnik fel: uo. 3678. Vö. még 1580: MOL P 565. (Radák cs.) 1. csomó, Időrendi sorozat 1580.; 1592: Erdélyi kápt. 889. sz. Ármalyja azonban megállapításomat, hogy 1549-ben Olconai Gerendi Pétert is meg kellett kínálni az egyik Mikeszászai Horvát családtag újfaluí és szentjánoshegyei birtokrészével: MOL P 565. (Radák cs.) 1. csomó, Időrendi sorozat 1549. 1523-ban Mihályt Mikeszászai Horvát néven vallják ügyvédnek: DL 63027.

⁸⁰ Quellen passim.

⁸¹ Mihály és Ferenc testvérpár egyszer Horvát, máskor Remser néven: MOL P 565. (Radák cs.) 1. csomó, Időrendi sorozat 1585. és 1592.

⁸² A családalapító illetően törekvését jól mutatja az is, hogy Csupor Miklós adományát 1474-ben úgy erősítette meg az uralkodóval, hogy a két birtokrészt mindkét nemű leszármazottai örököljék: DF 292647.

sebb részét.⁸³ A fiágon az 1613 utáni években kihalt Horvát család koraújkorai történetére természetesen nem végeztem külön kutatást, fontosabb tisztségviselőt a családból egyelőre csak egyet ismerek: Mikeszászai Horvát János 1593-ban fejedelmi udvarmester volt.⁸⁴

A család származása és kapcsolatai a királyi családdal

A tanulmányomban szereplő család bemutatása után magától értetődően vetődik fel az a kérdés, vajon a Mikeszászai Horvátok rokonságban álltak-e a későbbi királyi családdal. Források hiányában természetesen nem tudunk erre biztos feleletet adni, bár a távoli rokonság kézenfekvőnek tűnik. Az 1510-es években a sors a távoli Erdélyben ismét összehozta a Pozsega megyéből származó Szapolyaiak két ágát: vajon Szapolyai János vajdát befolyásolta-e ez a rokoni kapocs azon döntésében, hogy Küküllő megye élére Horvát Mihályt állítsa, vagy választásában inkább az játszott szerepet, hogy egy tehetős helyi nemessel kívánta betölteni a tisztséget? Egyáltalán tudatában volt-e a vajda e rokonságnak, más szavakkal: Erdélybe érkezése után megjelentek-e előtte a Mikeszászai Horvátok, felhívva a figyelmét a közös származásra? Egyáltalán nem tartom kizártnak azt, hogy ezekre a kérdésekre igennel kell felelnünk, de biztosat nem mondhatunk.

Szeben első polgárának származása kérdésében a források sajnos semmilyen fogódzót nem nyújtanak. A család címerét nem ismerjük, illetve a szerény Pozsega megyei forrásanyag sem kecsegtet sikerrel, bár 1465-ből éppenséggel ismerünk egy Szapolyai Pált, a Dénesfi-ágból származó László fiát,⁸⁵ aki akár azonos is lehet az Erdélybe költöző nemessel. A Szapolyai Dénesfiek tehetős helyi nemesek voltak: e családból származott a XIV. század második felében a boszniai, a győri, végül a veszprémi egyházmegye élén álló Péter püspök,⁸⁶ a XVI. század elején pedig Beriszló Péter bán, veszprémi püspök hűgát is egy Szapolyai Dénesfi vette el.⁸⁷ Akár ebből a családból származott Pál, akár nem, a Nyitra megyében letelepülő Szapolyai Horvát család példáját szem előtt tartva az erdélyi ág először csak zálogba bocsáthatta, vagy rokonai őrizetére bízhatta az otthoni birtokokat, majd a második generáció, amely már kevésbé kötődött a pozsegai birtokokhoz, véglegesen megszabadulhatott azoktól.⁸⁸ Arra is érdemes felfigyelni, hogy mind-

⁸³ Egyedül a Radák család XVI–XVII. századi iratanyagát néztem át 1640-ig: MOL P 565. (Radák cs.) 1–2. csomó.

⁸⁴ MOL P 565. (Radák cs.) 1. csomó, Időrendi sorozat 1593.

⁸⁵ 1465: DF 223389.

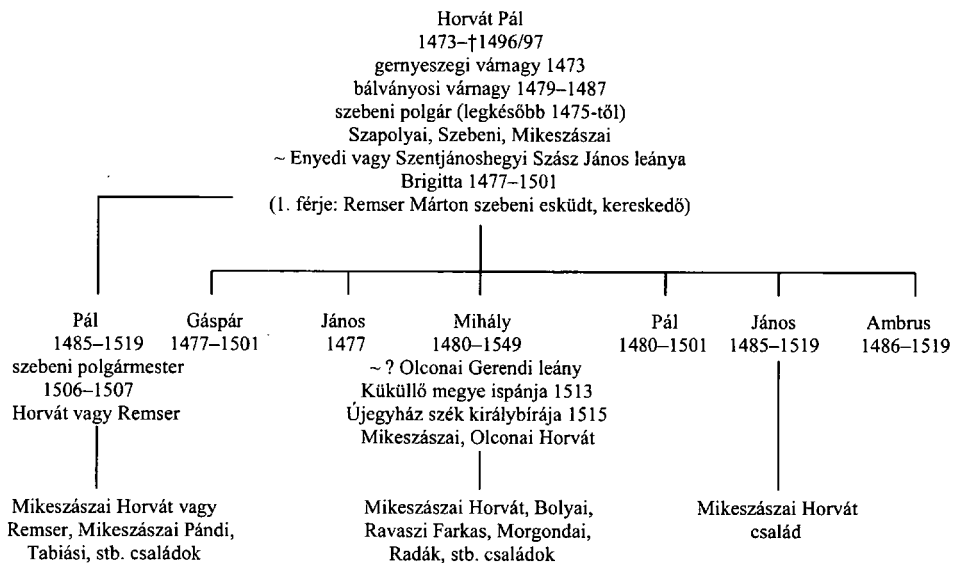
⁸⁶ NEUMANN 2007. 59–69.

⁸⁷ KUBINYI 2004. 229.

⁸⁸ Szapolyai/Ilméri (Ürményi) Horvát Bertalan hajadon leányai 1525-ben, rögtön apjuk halála után eladták Pozsega megyei atyai birtokaikat: Nyitrai Püspökség Lt. Nyitrai káptalan Lt. Protocollum I. fol. 120a.

két távolba szakadt család idegen földön a Horvát családnevet kapta. Dacára nyilvánvaló kétnyelvűségüknek, környezetük e névadással talán a magyar nyelv használatában akcentusként megmutakozó, Pozsega megyében természetesnek számító horvát anyanyelvűséget hangsúlyozták.

A Mikeszászai (Szapolyai, Szebeni) Horvát család középkori leszármazása



TIBOR NEUMANN

The Transylvanian Branch of the Szapolyais – the Horvát of Mikeszásza Family

The unknown and mysterious origins of the later royal family, the Szapolyais led the author of this paper to gather every piece of information relating to the different branches of the Szapolyais. A member of them, Paul Horvát (i. e. Croatian) of Szapolya (former Pozsega County, Hungary, present day Zapolje, Croatia) settled down in Transylvania in the 1470s. In the beginning of the paper the author sets out that the Horvát families of Vingárt (Vingard, Romania) and Ádámos (Adămuș, Romania), on the contrary to the former opinion of scholar literature, were not relatives of Paul. This Paul Horvát of Szapolya – later of Szeben (Sibiu, Romania) and of Mikeszásza (Micăsasa, Romania) – at first appeared in the Transylvanian sources in 1473 as a castellan of Nicholas Csupor voevode of Transsilvania in Gernyeszeg (Gornești, Romania). He married the widow of a rich merchant of Szeben, whereupon he became the richest burgher of the important Saxon town. Between 1479 and 1487 he was the castellan in Bálványos (Unguraș, Romania) in the service of John Filipec bishop of Várad and chancellor. In the 1470s and 1480s, as a rich creditor, he acquired several pieces of land in Fehér, Küküllő and Doboka Counties. The paper demonstrates the details of the two most important acquisitions, the Mikeszásza estate (Küküllő County), where Paul built a fortified house, too, and Szentmargita (Belső-Szolnok County, Sânmărghita, Romania).

The author shortly demonstrates the history of the family after the death of Paul (1496/97). His adopted son, Paul Remser or Horvát, as a rich burgher of Szeben, became mayor of the Saxon town in 1506–1507. One of his own six sons, Michael was appointed as count (*ispán*) of Küküllő County in 1513, then in 1515 he was the royal judge of the Saxon Seat of Újegyház (Nocrich, Romania). In the lack of sources, the author has not managed to make clear the family's precise kinship with the royal branch, although a far connection seems to be likely. It is not impossible that John of Szapolya, voevode of Transylvania (1510–1526), later King John I of Hungary (1526–1540) was aware of his far connection with the Horváts of Mikeszásza. It is also a question, whether this knowledge played a role in his decision to appoint Michael Horvát as his count of Küküllő County. The paper includes the family tree of the Horváts.